

ŚWIĄTYNIE POD WEZWANIEM ŚWIĘTYCH CYRYLA I METODEDEGO W POLSCE

Słowa kluczowe: Cyryl i Metody, *patrocinium*, świątynia, Polska, chrześcijaństwo

Keywords: Cyril and Methodius, *patrocinium*, temple, Poland, Christianity

Schlüsselwörter: Cyrill und Methodius, *Patrocinium*, Tempel, Polen, Christentum

[...] *dzielo Braci Soluńskich w różny sposób objęło wiele ludów słowiańskich, stąd zostali oni uznani za ojców ich chrześcijaństwa i kultury.*
[...] *ich dzieło stanowi wybitny wkład w tworzenie się wspólnych korzeni Europy [...].*

Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli”* 2, 7

Cyrylowi¹ i Metodemu² słowiańska część Europy zawdzięcza przyjęcie chrześcijaństwa oraz jego zakorzenienie się w kulturze³. Ci dwaj duchowni, nazywani

* Dr Maria Piechocka-Kłós – doktor nauk humanistycznych, adiunkt na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, zatrudniona w Katedrze Filozofii i Prawa Kanonicznego; obszary badawcze: literatura wczesnochrześcijańska, prawodawstwo państwowe i kościelne okresu późnego cesarstwa, historia starożytna i kultura antyczna; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5909-5521>, e-mail: maria.piechocka@uwm.edu.pl.

¹ Cyryl, który na chrzcie św. otrzymał imię Konstantyn, urodził się w Salonikach w 826 lub 827 r. Był wybitnie uzdolniony. Po odbyciu studiów filozoficznych w Konstantynopolu prowadził wykłady z filozofii i był bibliotekarzem przy świątyni Hagia Sophia. W 855 r. postanowił wstąpić do zakonu i udał się do klasztoru w Bitynii, gdzie przebywał jego brat Metody. Zmarł w Rzymie 14 lutego 869 r. Zob. K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979, k. 708.

² Metody (imię chrzcielne Michał) urodził się między 815 a 820 r. Odbył studia prawnicze. Przed wstąpieniem do klasztoru w Bitynii jako zdolny prawnik piastował na cesarskim dworze wysoki urząd, z którego zrezygnował. Przez pewien czas był namiestnikiem cesarskim w jednej z prowincji słowiańskich. Do klasztoru w Bitynii wstąpił około 840 r. Zmarł w Velehradzie 6 kwietnia 885 r. Zob. K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 708.

³ A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, „Teologia w Polsce” 17/1(2023), s. 59; zob. też: *Intelektualne i duchowe dziedzictwo Cyryla i Metodego. Historia i aktualność tradycji cyrylo-metodiańskiej*, red. J. Budniak, A. Kasperek, Katowice 2014.

Braćmi Sołuńskimi⁴, tworzyli również podwaliny języków słowiańskich i promowali piśmiennictwo. Święty Cyryl przetłumaczył Ewangelie i psalmy na język staro-cerkiewno-słowiański, a od jego imienia pochodzi nazwa alfabetu cyrylica⁵. Na kartach historii zapisali się więc nie tylko jako mnisi i wybitni kaznodzieje, ale także jako znakomici językoznawcy⁶.

Papież Jan Paweł II nadał Cyrylowi i Metodemu, obok św. Benedykta z Nursji, tytuł współpatronów Europy⁷. W *Liście apostolskim „Egregiae virtutis”*, ogłoszonym 31 grudnia 1980 roku, przedstawił obu świętych jako patronów ruchu ekumenicznego, ponieważ dążyli oni do przywrócenia utraconej jedności Kościoła⁸. Ponadto w 1985 roku poświęcił im *Encyklikę „Slavorum apostoli”*⁹. Postaci te są dowodem, że tradycje Wschodu i Zachodu można pielęgnować odrębnie, zachowując jednocześnie jedność i świadomość dzielących je różnic¹⁰. Cyryl i Metody, nazywani apostołami Słowian, prowadzili działalność misyjną i apostolską w ścisłej współpracy zarówno z Patriarchatem w Konstantynopolu, jak i ze Stolicą Apostolską w Rzymie, która zatwierdziła ich misję. Działalność ta stanowiła wyraz jedności Kościołów wschodniego i zachodniego mimo odmienności liturgicznych wynikających z innych kultur oraz różnic w mentalności ludzi¹¹.

Celem niniejszej publikacji jest skierowanie uwagi na wybrane świątynie pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego, które znajdują się na terenie Polski. Jako że żywy kult apostołów Słowian jest obecny w wielu wspólnotach chrześcijańskich, szczególnie tych o korzeniach słowiańskich, a dziedzictwo Świętych Braci jest istotnym elementem tożsamości słowiańskiej zarówno w Kościele katolickim, jak i prawosławnym, z tego względu publikacja obejmie zarówno kościoły rzymskokatolickie, jak i cerkwie greckokatolickie oraz prawosławne. Stąd użycie w tytule opracowania terminu świątynia jako wspólnego określenia miejsca kultu religijnego, stosowanego w różnych tradycjach chrześcijańskich¹².

Kluczem do prezentacji świątyń nie jest ich datowanie, ale położenie geograficzne z uwzględnieniem podziału na województwa w porządku alfabetycznym, oddające szczególnie koloryt patrociniów Cyryla i Metodego w Polsce. W pierwszej kolejności

⁴ Słowianie Sołunim nazywali Saloniki. Zob. M. Ostrowski, *Słowianie wcale nie byli łagodnymi rolnikami. Szli przez Europę z toporem w dłoni*, w: *Focus.pl* [on-line], <https://www.focus.pl/artykul/slowianie-chuligani-z-wasami> (dostęp: 12.05.2025).

⁵ K. Leśniewski, *Wiara, kult i kultura jako istotne elementy w misyjnej działalności świętych Cyryla i Metodego*, „Elpis” 15/27(2013), s. 35–36.

⁶ Ł. Leśniak, *Święci Cyryl i Metody, patroni Europy*, w: *Niezbędnik katolika* [on-line], <https://niezbednik.niedziela.pl/artykul/692/Swieci-Cyryl-i-Metody-patroni-Europy> (dostęp: 15.03.2025).

⁷ Zob. A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 47–61.

⁸ Jan Paweł II, *List apostolski motu proprio „Egregiae virtutis” ogłaszający świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy (31.12.1980)*, w: tegoż, *Dziela zebrane*, t. IV, Kraków 2007, s. 157–159.

⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli” (2.06.1985)*, nr 4, w: tegoż, *Dziela zebrane*, t. I, Kraków 2012, s. 149–171; A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 50.

¹⁰ Por. tamże, s. 56.

¹¹ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli”*, nr 13; A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 55–56.

¹² Zob. *Świątynia*, w: *Encyklopedia PWN* [on-line], https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/swiatynia;3984451.html#google_vignette (dostęp: 17.04.2025).

zostaną przywołane kościoły rzymskokatolickie, następnie greckokatolickie, a na końcu prawosławne. Właśnie ta kwestia stanowi główny wątek rozważań. Analiza rozmieszczenia geograficznego pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy Święci Bracia są świętymi popularnymi na terenie całego kraju. Przeprowadzone badania wyjaśnią również, czy będący przedmiotem badań apostołowie Słowian częściej patronują świątyniom w miastach czy na wsiach.

Do rysu geograficznego wybrano z jednej strony miejsca najbardziej wyraziste w źródłach, z drugiej zaś te, które są najbardziej reprezentatywne dla aktualnego stanu patrociniów, a przede wszystkim są łatwe do wyszukania na stronach internetowych¹³. W niniejszym opracowaniu zostanie wskazanych 17 obiektów, choć być może nie są to wszystkie świątynie dedykowane Braciom Sołuńskim. Wśród nich znajdują się obiekty wznoszone od XVIII do XXI wieku. Artykuł podzielony został na dwie części: pierwsza przybliża życiorysy i kult świętych, druga przywołuje świątynie pod ich wezwaniem, znajdujące się w granicach Polski.

ŻYCIORYS I KULT

Bracia Sołuńscy urodzili się w IX wieku w greckich Salonikach (Sołuń) w wielodzietnej, chrześcijańskiej rodzinie wysokiego bizantyjskiego urzędnika o imieniu Leon¹⁴. Jako mnisi z woli cesarza Michała III Metystesa wyruszyli na misję do kraju Chazarów (860/861), która zakończyła się sukcesem¹⁵. Prawdopodobnym celem ich misyjnej wyprawy było zażegnanie konfliktów i sporów religijnych pomiędzy chrześcijanami, Żydami i Saracenami¹⁶. Święty Cyryl, aby móc z nimi prowadzić rozmowy bez bariery językowej, nauczył się zarówno hebrajskiego, jak i syryjskiego¹⁷.

Przypuszcza się, że Cyryl podczas pobytu w Chersonzie znalazł domniemane relikwie św. Klemensa i jego szczątki przywiózł do Konstantynopola, a następnie do Rzymu¹⁸. Po zakończonej pomyślnie poprzedniej misji św. Ignacy posłał go w 863 roku wraz z bratem do Bułgarii, aby szerzyli tam wiarę chrześcijańską¹⁹. Następnie na prośbę księcia z Wielkich Moraw obaj bracia prowadzili misję chrystianizacyjną na ziemiach słowiańskich²⁰. Rościśław zabiegał u cesarza Michała III o przysłanie misjonarzy mówiących po słowiańsku, prawdopodobnie aby uniknąć ewentualnego

¹³ Wyboru świątyń dokonano na podstawie danych umieszczonych w polskiej domenie internetowej. Kwerenda internetowa w poszukiwaniu polskich miast i wsi, w których mieszczą się świątynie pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego, objęła 17 stron.

¹⁴ H. Fros, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, t. 1, Kraków 1997, s. 571.

¹⁵ Por. J. Mirewicz, *Współtwórcy Europy*, Kraków 2003, s. 187.

¹⁶ W średniowieczu nazwą Saracenów obejmowano wszystkich Arabów, a później ogół muzułmanów.

¹⁷ *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [online], <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025).

¹⁸ K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 708.

¹⁹ H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, tłum. Z. Pniewski, Olsztyn 1999, s. 44.

²⁰ T. Śliwa, *Święci Cyryl i Metody. Wielcy Misjonarze Słowiańszczyzny*, Przemyśl 1986, s. 2–4.

uzależnienia się Moraw od niemieckich wpływów politycznych²¹. Bracia znali język Słowian od dziecka, ponieważ wychowując się w okolicach Salonik, mieli kontakt ze słowiańskimi osiedleńcami w Macedonii²². Biegła znajomość języka słowiańskiego i obyczajów Słowian oraz niezwykła zręczność dyplomatyczna przełożyły się na sukces w pracy ewangelizacyjnej²³. Prawdopodobnie jeszcze przed 862 rokiem, przygotowując się do działalności wśród Słowian, z powodu braku znaków oddających dźwięki języka słowiańskiego²⁴ bizantyjscy misjonarze stworzyli własne znaki graficzne oparte na języku greckim – tzw. głągolicę²⁵, która później, m.in. dzięki uczniom braci, przerodziła się w cyrylicę²⁶. Właśnie na Morawach święci po raz pierwszy do sprawowania liturgii wprowadzili język Słowian. Cyryl przetłumaczył żywoty Ojców Kościoła i założył szkołę tłumaczy. Dzięki pracy zespołowej, właśnie wykorzystując głągolicę, w ciągu niespełna roku (prawdopodobnie w osiem miesięcy) przetłumaczył całe Pismo Święte²⁷.

Działania wykształconych duchownych z Grecji, a zwłaszcza ich otwartość na kulturę Słowian, były niezrozumiałe dla ówczesnych misjonarzy wywodzących się z kręgu środowisk niemieckich i francuskich²⁸. Święci Cyryl i Metody podejmując dzieło inkulturacji, z jej powodu doznali prześladowań²⁹, ponieważ panowało wówczas przekonanie, że jedynymi dopuszczalnymi językami liturgicznymi są hebrajski, łacina i greka³⁰.

Tak więc, choć bracia spędzili na Morawach kilka lat, rozwijając dzieło ewangelizacji, ostatecznie z powodu intryg i przewagi niemieckiego duchowieństwa zostali zmuszeni do opuszczenia tego kraju. Zatrzymali się najpierw w Panonii, a następnie udali się do Wenecji, gdzie starali się o święcenia kapłańskie dla swoich uczniów³¹. Niestety, niechętny i wrogo nastawiony do działań wykształconych Greków miejscowy kler oskarżył ich przed papieżem Mikołajem I niemal o herezję³². W odpowiedzi na oskarżenia bracia postanowili odwołać się do papieża. Wezwani do Rzymu przez Ojca Świętego Mikołaja I, dotarli tam już po jego śmierci. Podczas pobytu w Rzymie

²¹ G. Labuda, *Materiały źródłowe do historii Polski epoki feudalnej. Słowiańszczyzna pierwotna*, t. 1, Warszawa 1954, s. 248; J. Łach, *Śladami patronów Europy*, „Wychowawca” 180/12(2007), s. 7.

²² Biegłe posługiwanie się językiem Słowian być może było spowodowane słowiańskim pochodzeniem matki. Jednak według innych opracowań brak dowodów na takie pochodzenie. Zob.: L. Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 2006, s. 108.

²³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli”*, nr 10.

²⁴ Ł. Leśniak, *Święci Cyryl i Metody, patroni Europy*, w: *Niezbędnik katolika* [on-line], <https://niezbednik.niedziela.pl/artukul/692/Swieci-Cyryl-i-Metody-patroni-Europy> (dostęp: 15.03.2025).

²⁵ H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, s. 44.

²⁶ A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 54.

²⁷ Tamże.

²⁸ S. Sowiński, R. Zenderowski, *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*, Wrocław 2003, s. 43; A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 52–53.

²⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli”*, nr 5.

³⁰ H. Dylągowa, *Dziedzictwo Europy Środkowo-Wschodniej*, „Pastores. Kościół i Europa” 18/1(2003), s. 54.

³¹ K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 708.

³² *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [on-line], <https://breviarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025).

nowy papież Hadrian II otwarcie wsparł ich metody pracy misyjnej wśród Słowian i zezwolił na używanie języka słowiańskiego w liturgii³³. Papież polecił uroczystie złożyć na ołtarzu w obecnej bazylice Matki Boskiej Większej (Santa Maria Maggiore) spisane przez Greków słowiańskie księgi liturgiczne³⁴. Dzięki temu chrześcijaństwo na obszarach słowiańskich mogło się szybko rozwijać, a misja braci okazała się bardziej skuteczna niż działania kapłanów z terenów wschodniofrankijskich, którzy posługiwali się wyłącznie łaciną³⁵.

Niestety, Święty Cyryl, zmęczony trudami dalekiej podróży, zmarł w wieku około 42 lat 14 lutego 869 roku w Rzymie w jednym z tamtejszych klasztorów³⁶. Uroczysty pochówek mnicha polecił zorganizować świętemu sam papież Hadrian II. Doczesne szczątki Cyryła spoczywają w rzymskiej bazylice św. Klemensa³⁷. W latach siedemdziesiątych XX wieku papież Paweł VI ofiarował relikwie św. Cyryla Kościołowi prawosławnemu, które następnie umieszczono w nowo wzniesionej świątyni dedykowanej Cyrylowi i Metodemu w Salonikach³⁸.

Po śmierci brata ich wspólne dzieło kontynuował Metody, który otrzymał z rąk Hadriana II sakrę biskupa oraz wszelkie uprawnienia do pracy misyjnej³⁹. Jako legat papieski powrócił na Panonię i Morawy z godnością arcybiskupa Syrmium⁴⁰. Niestety, Metody, mimo przychylności Rzymu, kontynuując pracę misyjną, zyskał sobie kolejnego poważnego wroga, ponieważ arcybiskup Salzburga uważał ten obszar za teren wpływów swojej pracy misyjnej⁴¹. Duchowny, zyskawszy poparcie Ludwika II Niemieckiego, podczas obradującego w 870 roku synodu w Ratzbonie w Bawarii więził Metodego na wyspie Reichenau na Jeziorze Bodeńskim⁴². W sprawie uwolnienia świętego interweniował sam papież Jan VIII⁴³.

Po uwolnieniu Metody, wciąż nękany przez niemieckich duchownych, kolejny raz odbył podróż do Rzymu, gdzie życzliwie przyjął go papież Jan VIII. Następca Hadriana II nadal zezwalał na używanie języka słowiańskiego w liturgii, wprowadził jednak pewne ograniczenia. Z woli papieża w celu uspokojenia relacji z niemieckim duchowieństwem bizantyjski duchowny dostał do pomocy biskupa Wickinga, który miał urzędować w Nitrze⁴⁴.

³³ A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 56.

³⁴ K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 708.

³⁵ Por. A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 54.

³⁶ H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, s. 44.

³⁷ K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 708–709.

³⁸ Zob. *Św. Cyryl i Metody. Życiorys*, w: *Życiorysy.pl* [on-line], <https://zyciorysy.pl/biografia/sw-cyryl-i-metody/> (dostęp: 11.04.2025).

³⁹ *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [on-line], <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025).

⁴⁰ H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, s. 44.

⁴¹ A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 52–53.

⁴² Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli”*, nr 5.

⁴³ *Wielka historia świata. Kształtowanie średniowiecza*, t. 4, red. M. Salamon, Kraków 2005, s. 276.

⁴⁴ *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [on-line], <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025); K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 709.

Metody dożył późnej starości. Zmarł prawdopodobnie w Welehradzie 6 kwietnia 885 roku, jednak miejsce jego śmierci i pochówku pozostają nieznane⁴⁵. Śmierć zastała go w drodze powrotnej ze spotkania z patriarchą Focjuszem, do którego udał się około roku 881 lub 882, aby zdać mu sprawozdanie ze swojej działalności⁴⁶. Wkrótce po śmierci Metodego po rozpadzie państwa wielkomorawskiego usunięto język słowiański z liturgii i przywrócono łacinę. Mimo to dzieło braci całkowicie nie upadło, ponieważ ich językiem nadal posługują się miliony prawosławnych i grekokatolików⁴⁷.

Tak więc z powodu najazdu Madziarów, którzy ostatecznie rozbili państwo wielkomorawskie, sukcesy ewangelizacyjne niezwykłych misjonarzy zostały przerwane. Mimo to wcześniej Kościołowi udało się związać z Rzymem. Uczniowie Metodego, choć początkowo prześladowani na Morawach i w Panonii, częściowo dotarli z misją na Bałkany, głównie do Bułgarów, których zapoznali z liturgią w języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Owocem ich starań było krzewienie wyznawania chrześcijaństwa bizantyjskiego. Z Bułgarii ryt słowiański dostał się do Serbii, a później nawet na Ruś Kijowską⁴⁸. Być może nauka świętych Cyryla i Metodego dotarła nawet do terenów północnych Karpat. Prawdopodobnie również właśnie dzięki Braciom Sołuńskim chrześcijaństwo na terenie Polski istniało jeszcze przed oficjalnym chrztem Polski. Może świadczyć o tym odnaleziona podczas prac wykopaliskowych, prowadzonych w drugiej połowie XX wieku w Wiślicy, kamienna chrzcielnica datowana na IX wiek⁴⁹.

Kult świętych Cyryla i Metodego zaczął rozwijać się praktycznie tuż po ich śmierci, a później przechodził różne fazy, związane z historią polityczną i kościelną Europy Środkowej i Wschodniej. Miejsce grobu św. Cyryla w dolnym kościele bazyliki św. Klemensa Rzymskiego stało się centrum jego kultu, który początkowo rozprzecznił się we Rzymie, a wkrótce w całej Europie. Z kolei wśród Słowian rozprzecznił się w X i XI wieku. Pod koniec XVIII wieku kult wraz relikwiami został przeniesiony do kościoła Santa Maria in Vallicella. Choć papież Leon XIII polecił przygotować w bazylice św. Klemensa nową kaplicę Świętych Cyryla i Metodego, ich szczątki spoczęły w tym miejscu dopiero w 1963 roku. Relikwie Braci Sołuńskich czczono także m.in. w Pradze, Brnie, Ołomuńcu, Nowogrodzku oraz Welehradzie, gdzie po reaktywacji w XIX wieku znajduje się światowe centrum ich kultu. Warto również wspomnieć, że ożywienie kultu świętych Cyryla i Metodego datuje się na drugą połowę XIX wieku, co bezpośrednio wiąże się z ich milenijnymi jubileuszami (1863, 1869, 1885). W tym okresie powstało również najwięcej świątyń i ołtarzy poświęconych Świętym Braciom z Salonik⁵⁰.

W kalendarzu liturgicznym wspomnienie obu mnichów, podniesione do rangi święta, przypada na dzień 14 lutego. Są świętymi Kościoła katolickiego i prawosławnego⁵¹.

⁴⁵ Ł. Leśniak, *Święci Cyryl i Metody, patroni Europy*, w: *Niezbędnik katolika* [on-line], <https://niezbednik.niedziela.pl/artukul/692/Swieci-Cyryl-i-Metody-patroni-Europy> (dostęp: 15.03.2025).

⁴⁶ *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [on-line], <https://breviarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025).

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Zob. A. Kopeć, *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy*, s. 57.

⁴⁹ Zob. T. Lehr-Splawiński, *Żywoty Konstancyjna i Metodego*, Poznań 1959, s. 114–115.

⁵⁰ Informacje na temat kultu za: K. Kuźmak, H. Wegner, *Cyryl i Metody*, k. 710–712.

⁵¹ H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, s. 44.

Warto wspomnieć, że w Czechach i Słowacji święto w randze święta państwowego ku czci Braci Sołuńskich jest obchodzone 5 lipca w rocznicę ich przybycia na te tereny⁵².

Święci Cyryl i Metody w ikonografii chrześcijańskiej mają kilka charakterystycznych atrybutów, które podkreślają ich rolę jako apostołów Słowian, twórców alfabetu i obrońców liturgii słowiańskiej. Są odziani w stroje pontyfikalne jako biskupi bizantyjscy lub łacińscy. Młodszy Cyryl jako mnich i uczonec jest odziany w skromniejszą szatę w ciemnym kolorze, starszy Metody zaś jako biskup i hierarcha ma na sobie bogate szaty liturgiczne. Niekiedy Cyryl jest przedstawiany w toczącym się profesora. Obaj bracia najczęściej ukazywani są razem. Trzymają księgę Pisma Świętego lub zwój, model budynku kościoła, pastorał, krzyż, kielich lub tablicę z alfabetem słowiańskim. Czasami stoją obok siebie i podają księgę Słowianom, co symbolizuje wprowadzenie języka narodowego do liturgii. Z kolei w ikonografii wschodniej głowy świętych otaczają nimby i są przedstawiani jako równi apostołom⁵³.

BRACIA SOŁUŃSCY JAKO PATRONI ŚWIĄTYŃ

Świątynie pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego można spotkać przede wszystkim w krajach związanych z ich działalnością misyjną i rozwojem kultury słowiańskiej. Najwięcej znajduje się ich w Czechach, Słowacji, Bułgarii, Serbii, Chorwacji, Ukrainie i Rosji, a także w innych krajach bałkańskich. Szczególne znaczenie ma również Rzym, gdzie przechowywane są relikwie św. Cyryla.

W Polsce kult obu apostołów Słowian również jest obecny, choć świątynie dedykowane Cyrylowi i Metodemu nie należą do najczęściej spotykanych. Bez wątplenia w porównaniu z Czechami czy Słowacją jest ich mniej, jednak nie można powiedzieć, by święci ci byli w naszym kraju zapomniani. Tradycyjnie w polskim krajobrazie religijnym dominują wezwania maryjne oraz patronaty takich świętych, jak Mikołaj czy Jan Chrzciciel⁵⁴, które występują znacznie liczniej niż wezwania ku czci apostołów Słowian.

Zachowując porządek alfabetyczny w podziale administracyjnym kraju, jako pierwsze należy przywołać kościoły rzymskokatolickie dedykowane świętemu Cyrylowi i Metodemu, które administracyjnie znajdują się w granicach Polski. W obrębie **województwa lubelskiego** ciekawą historię kryje kościół poświęcony obu bizantyjskim duchownym w Sahryniu (wieś, powiat hrubieszowski, gmina Werbkowice).

⁵² Zob. M. Votruba, *Holiday date. When are Cyril and Methodius celebrated?*, w: *Slovak Studies Program: Wayback Machine – Internet Archive* [on-line], <https://web.archive.org/web/20171122153528/http://www.pitt.edu/~votruba/qsonhist/cyrlmethodiusholidayhistory.html> (dostęp: 12.06.2023).

⁵³ Na temat ikonografii zob.: *Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy*, w: *Internetowa Liturgia Godzin* [on-line], <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025); K. Kuźmak, H. Wegner, k. 713–715.

⁵⁴ Por. G. Karolewicz, *Kult św. Marcina w Polsce do schyłku XVI w.*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 8/1(1970), s. 432.

Świątynia ta obecnie pełni funkcję kościoła parafialnego i jest uważana za najstarszy obiekt sakralny poświęcony Braciom Sołuńskim w Polsce⁵⁵.

W środkowo-wschodniej części Polski na terenie **województwa mazowieckiego** rzymskokatolicki kościół pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego mieści się w Żyrardowie (miasto, siedziba powiatu żyrardowskiego). Pełni funkcję kościoła parafialnego. Parafię erygowano 1989 roku, cztery lata później została powierzona salezjanom. Piękny i okazały dziś kościół powstał w wyniku rozbudowy wcześniejszej kaplicy.

Z kolei w **województwie śląskim** Bracia Sołuńscy patronują kościołowi wyznania rzymskokatolickiego w Katowicach (miasto na prawach powiatu). Świątynia mieści się w katowickiej dzielnicy Załęska Hałda-Brynów, pełni funkcję kościoła parafialnego. Pochodzi z połowy XX wieku. Kolejny kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem dwóch świętych mnichów mieści się w Knurowie (miasto, powiat gliwicki, gmina Knurów). Świątynia również pochodzi z XX wieku. Jej budowę rozpoczęto jeszcze przed wojną w 1937 roku, a równo 10 lat później została poświęcona.

Świątynią dedykowaną Cyrylowi i Metodemu może poszczycić się również stolica **województwa wielkopolskiego**, tj. Poznań (miasto na prawach powiatu). Kościół poświęcony jest Świętym Cyrylowi i Metodemu, Apostołom Słowian i Patronom Europy, mieści się na Woli. Obecnie pełni funkcję kościoła parafialnego. Samą parafię powołano stosunkowo niedawno – w 1987 roku, trzy lata później wmurowano kamień węgielny, świątynię konsekrowano już w 1994 roku.

Z kolei przywołując świątynie greckokatolickie mieszczące się w granicach naszego kraju, którym patronują bizantyjscy mnisi, jako pierwszą należy przywołać – administracyjnie leżącą w **województwie lubuskim** – cerkiew Świętych Cyryla i Metodego w Międzyrzeczu (miasto, powiat **międzyrzecki**, siedziba gminy miejsko-wiejskiej). Świątynia mieści się w dawnym kościele starołuterańskim z XIX wieku. Parafię greckokatolicką utworzono dopiero w połowie XX wieku, a dokładnie w 1958 roku.

Drugą świątynią greckokatolicką przywołaną w niniejszym opracowaniu jest położona w **województwie warmińsko-mazurskim** cerkiew Świętych Cyryla i Metodego w Lidzbanku Warmińskim (miasto, siedziba powiatu lidzbarskiego oraz gminy wiejskiej Lidzbank Warmiński). Cerkiew jest nowoczesną świątynią przebudowaną w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku. Została poświęcona w 1998 roku.

Jednakże najwięcej w Polsce świątyń noszących imiona świętych mnichów z Grecji należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Zachowując porządek alfabetyczny w podziale administracyjnym kraju, podobnie jak w przypadku przywołanych wyżej świątyń rzymsko- i greckokatolickich, jako pierwsze należy przywołać cerkwie dedykowane Cyrylowi i Metodemu, które znajdują się

⁵⁵ Już pod koniec XVIII w. istniała tutaj parafia unicka. Po kasacji unii istniejącą tu pierwszą świątynię greckokatolicką zamieniono na cerkiew prawosławną. Po zakończeniu I wojny światowej oddano ją katolikom i poświęcono. Parafia rzymskokatolicka została erygowana już w dwudziestolecium międzywojennym. Jednak w czasie II wojny światowej kolejny raz była w posiadaniu prawosławnych. Podczas działań wojennych Sahryń wraz ze świątynią uległ całkowitemu zniszczeniu, a następnie został odbudowany. Należy podkreślić, że od samego początku poprzez następujące po sobie kolejne przejścia między wyznaniem kościół, a wcześniej cerkiew unicka i prawosławną, zawsze nosił tytuł Świętych Cyryla i Metodego. Zob. *Parafia pw. Świętych Cyryla i Metodego. Sahryń*, w: *Diecezja Zamojsko-Lubaczowska* [on-line], <https://diecezja.zamojskolubaczowska.pl/parafie/parafia-swietych-cyryla-i-metodego-sahryn> (dostęp: 15.04.2025).

w granicach **województwa dolnośląskiego**. W tej części kraju uwagę przykuwa cerkiew Świętych Cyryla i Metodego we Wrocławiu. Choć budynek obecnej cerkwi jest datowany na XVII wiek (pierwotnie istniał tam kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem św. Anny), pierwsze nabożeństwo prawosławne odprawiono tu w latach siedemdziesiątych XX wieku. W pierwszej dekadzie XXI wieku budynek cerkwi został gruntownie wyremontowany.

Godnym uwagi patrociniem świętych w **województwie lubelskim** jest cerkiew w Białej Podlaskiej (miasto, siedziba powiatu białskiego, siedziba gminy Biała Podlaska). Obiekt pełni funkcję cerkwi parafialnej. Świątynia została wybudowana drugiej połowie XX wieku. W tym miejscu należy również wspomnieć Chełm (miasto na prawach powiatu) i już dziś nieistniejącą cerkiew pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego. Świątynia została wzniesiona z polecenia władz carskich w 1884 roku. Niestety została rozebrana w latach dwudziestych XX wieku. Jej zniszczenie wpisywało się w kampanię usuwania z polskich miast budynków sakralnych zbudowanych przez władze carskie.

Z kolei w środkowo-wschodniej części Polski na terenie **województwa mazowieckiego** Braciom Sołuńskim poświęcono prawosławną kaplicę w Warszawie, która znajduje się w Centrum Kultury Prawosławnej. Obiekt pełni funkcję kaplicy akademickiej. Działa na terenie parafii św. Marii Magdaleny. Kaplicę św. Cyryla i Metodego otwarto w 2012 roku.

Kolejną miejscowością, w której cerkwi patronują święci misjonarze, jest Białowieża leżąca w **województwie podlaskim** (wieś, powiat hajnowski, gmina Białowieża). W tej miejscowości Cyryl i Metody patronują cerkwi cmentarnej, która należy do parafii św. Mikołaja. Budynek został wzniesiony w drugiej połowie XIX wieku. Kolejnym obiektem prawosławnym pod wezwaniem świętych, leżącym na terenie województwa podlaskiego, jest drewniana kaplica filialna w Kaniukach (wieś, powiat białostocki, gmina Zabłudów). Obiekt należy do parafii Świętych Kosmy i Damiana w Rybołach. Kaplica powstała z inicjatywy mieszkańców w końcu XX wieku. Historycznie nawiązuje do cerkwi prawosławnej, jaka miała istnieć na terenie Kaniuk w średniowieczu. Następnym obiektem godnym uwagi jest filialna cerkiew pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego w Maćkowiczach (wieś, powiat siemiatycki, gmina Mielnik). Podobnie jak w przypadku kaplicy w Kaniukach, prawosławny obiekt sakralny w tej malowniczej wsi położonej nad Bugiem pochodzi z końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Należy do parafii Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Mielniku. Do obiektów, które powstały w drugiej połowie XIX wieku na skutek ożywienia kultu Świętych Cyryla i Metodego w związku z obchodami tysięcznej rocznicy misji Cyryla i Metodego na Morawach, należy drewniana cerkiew cmentarna w Orli (wieś, powiat bielski, gmina Orla). Obiekt należy do parafii św. Michała Archanioła w Orli. Został wzniesiony w latach 1868–1870.

Świątynia pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego w przeszłości zdobiła również krajobraz **województwa śląskiego**. Bracia w tej części kraju patronowali m.in. cerkwi w Częstochowie (miasto na prawach powiatu). W latach 1870–1872 właśnie na miejscu pierwotnego kościoła św. Jakuba wzniesiono cerkiew prawosławną. Świątynia została wybudowana staraniem ówczesnych władz carskich jako wotum wdzięczności za ocalenie cara Aleksandra II w nieudanym zamachu, który miał miejsce w Paryżu w 1867 roku. W 1918 roku w wyniku procesu rewindykacji

prawosławnych świątyni budynek został przekazany na kościół rzymskokatolicki, któremu dziś znowu patronuje św. Jakub.

W południowej części centralnej Polski w **województwie świętokrzyskim** najmłodszą z przywołanych świątyni jest cerkiew parafialna w Sandomierzu (miasto, powiat sandomierski, gmina miejska Sandomierz). Konsekracja cerkwi miała miejsce stosunkowo niedawno, bo w 2013 roku. W tym roku została również powołana parafia prawosławna.

PODSUMOWANIE

Działalność ewangelizacyjna Cyryla i Metodego wśród Słowian, łącząca tradycję bizantyjską (prawosławną) i łacińską (katolicką) głównie dzięki stosowanym przez nich metodom, zaowocowała zakorzenieniem się chrześcijaństwa w kulturze słowiańskiej bez całkowitej rezygnacji z lokalnej tożsamości. Zwłaszcza w Polsce, kraju pogranicza tych dwóch kultur, obie postaci mają szczególne znaczenie, a patronat Cyryla i Metodego podkreśla ideę dialogu, współpracy oraz integracji różnych nurtów chrześcijaństwa.

Bracia Soluńscy realizując własny charyzmat, jednoznacznie wskazywali na wspólne dziedzictwo religijne Słowian i prawo narodów do własnej tożsamości. Dzięki głoszeniu Ewangelii i dostarczeniu oryginalnego alfabetu stworzyli podwaliny rozwoju tożsamości narodowej Słowian wschodnich, a ich działalność w znacznym stopniu ograniczyła ekspansję kultury niemieckiej na tereny zamieszkałe przez ludy słowiańskie⁵⁶.

Pomimo że kult świętych szerzył się wśród ich uczniów już od X i XI wieku, to jego wyraźne ożywienie nastąpiło dopiero w drugiej połowie XIX wieku w związku z obchodami jubileuszów milenijnych (1863, 1869, 1885). Właśnie w tym czasie powstała część z omawianych w niniejszym opracowaniu świątyni. Zróżnicowanie chronologiczne ich powstawania wskazuje, że choć początki kultu sięgają średniowiecza, jego największe ożywienie przypada na wieki XIX i XX, a współcześnie widać dalszą tendencję do jego aktualizacji. Jednak warto wspomnieć, że w Polsce pierwsza świątynia dedykowana świętemu Cyrylowi i Metodemu w rycie greckokatolickim została wzniesiona prawdopodobnie około 1780 roku w Sahryniu koło Hrubieszowa. Obiekt od początku swojego istnienia nosił wezwanie Świętych Cyryla i Metodego. Z kolei najmłodszą z przywołanych dziś świątyni jest wybudowana w drugiej dekadzie XXI wieku cerkiew w Sandomierzu.

Na potrzeby niniejszego opracowania przywołano łącznie siedemnaście świątyni dedykowanych świętemu Cyrylowi i Metodemu: pięć rzymskokatolickich, dwie greckokatolickie oraz dziesięć należących do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Spośród kościołów rzymskokatolickich cztery z nich znajdują się w miastach (Katowice, Knurów, Poznań, Żyrardów), a tylko jeden na wsi (Sahryń). Wspomniane wyżej rzymskokatolickie obiekty sakralne spotykamy w województwach: lubelskim, mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Większość z nich powstała

⁵⁶ Zob. J. Budniak, *Bracia Soluńscy Cyryl i Metody w liturgii i modlitwie*, w: *Intelektualne i duchowe dziedzictwo Cyryla i Metodego. Historia i aktualność tradycji cyrylo-metodiańskiej*, red. J. Budniak, A. Kasparek, Katowice 2014, s. 13–28.

w XX wieku. Podobnie datowane są dwie świątynie greckokatolickie – w Międzyrzczu (województwo lubuskie) i Lidzbarku Warmińskim (województwo warmińsko-mazurskie). Z kolei spośród dziesięciu cerkwi prawosławnych cztery znajdują się na terenach wiejskich (Białowieża, Kaniuki, Maćkowice, Orla – wszystkie w województwie podlaskim), a sześć w miastach (Biała Podlaska i Chełm – województwo lubelskie, Częstochowa – województwo śląskie, Sandomierz – województwo świętokrzyskie, Wrocław – województwo dolnośląskie, Warszawa – województwo mazowieckie). Pod względem chronologicznym cztery z nich datowane są na XIX wiek (Białowieża, Chełm, Częstochowa, Orla), kolejne cztery na XX wiek (Biała Podlaska, Kaniuki, Maćkowice, Wrocław), a dwie na XXI wiek (Sandomierz, Warszawa).

Tak więc świątynie pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego występują na terenie dziesięciu polskich województw (dolnośląskiego, lubelskiego, lubuskiego, mazowieckiego, podlaskiego, śląskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego), co potwierdza szeroki zasięg kultu obu patronów. Szczególną koncentrację obiektów można zaobserwować na Podlasiu, Śląsku oraz Lubelszczyźnie, co wskazuje na historyczne znaczenie tych obszarów dla tradycji słowiańsko-prawosławnej i katolickiej.

W skali kraju patronat Cyryla i Metodego częściej wiąże się z kościołami miejskimi (dwanaście obiektów) niż wiejskimi (pięć obiektów), co może świadczyć o ich roli w kształtowaniu tożsamości wspólnot miejskich i podkreślać związek kultu z centrami życia religijnego i kulturalnego.

ŚWIĄTYNIE POD WEZWANIEM ŚWIĘTYCH CYRYLA I METODEGO W POLSCE

STRESZCZENIE

Popularność świętych Cyryla i Metodego w Polsce, ale przede wszystkim w Europie Środkowej i Wschodniej, znajduje odzwierciedlenie w licznych wezwaniach świątyń. Uwaga w niniejszej publikacji skierowana jest na wybrane świątynie rzymskokatolickie, greckokatolickie oraz prawosławne pod wezwaniem obu świętych bizantyjskich mnichów, które znajdują się na terenie Polski. W opracowaniu przywołano 17 obiektów. Pierwsze udokumentowane źródło wzmianki na temat polskich świątyń, którym nadano wezwanie świętych Cyryla i Metodego, pochodzi z drugiej połowy XVIII wieku. Braciom Sołuńskim są również dedykowane świątynie datowane na XIX, XX i XXI wiek. Głównym celem opracowania jest przeanalizowanie ich rozmieszczenia geograficznego z uwzględnieniem podziału na województwa, co pozwala ustalić, czy bizantyjscy mnisi są popularnymi świętymi na terenie całego kraju. Przeprowadzone badania wyjaśniają również, czy będący przedmiotem badań święci częściej patronują świątyniom w miastach czy na wsiach. Artykuł podzielono na dwie części. Pierwsza zarysowuje życiorysy obydwu świętych. Druga przywołuje świątynie pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego, które ulokowane są w granicach naszego kraju.

TEMPLES DEDICATED TO SAINTS CYRIL AND METHODIUS IN POLAND

SUMMARY

The popularity of Saints Cyril and Methodius in Poland, but above all in Central and Eastern Europe, is reflected in the numerous names given to churches. This publication focuses on selected Roman Catholic, Greek Catholic and Orthodox churches dedicated to both Byzantine monks, located in Poland. The study cites 17 objects. The first documented references to Polish churches dedicated to Saints Cyril and Methodius date back to the second half of the 18th century. There are also churches dedicated to the Solun brothers dating from the 19th, 20th and 21st centuries. The main objective of the study is to analyse their geographical distribution, taking into account the division into provinces, which allows us to determine whether the Byzantine monks are popular saints throughout the country. The research also explains whether the saints under study are more often patron saints of churches in cities or in villages. The article is divided into two parts. The first outlines the biographies of both saints. The second lists the churches dedicated to Saints Cyril and Methodius located within the borders of our country.

**TEMPEL UNTER DEM PATRONAT
DER HEILIGEN CYRILL UND METHODIUS IN POLEN**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Popularität der Heiligen Kyrill und Method in Polen, vor allem aber in Mittel- und Osteuropa, spiegelt sich in zahlreichen Kirchenpatronaten wider. Die vorliegende Publikation konzentriert sich auf ausgewählte römisch-katholische, griechisch-katholische und orthodoxe Kirchen in Polen, die nach den beiden byzantinischen Mönchen benannt sind. In der Studie werden 17 Objekte genannt. Die ersten urkundlich belegten Erwähnungen polnischer Kirchen, die den Heiligen Kyrill und Method geweiht wurden, stammen aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Den Brüdern von Solun sind auch Kirchen aus dem 19., 20. und 21. Jahrhundert gewidmet. Das Hauptziel der Studie ist es, ihre geografische Verteilung unter Berücksichtigung der Aufteilung in Woiwodschaften zu analysieren, um festzustellen, ob die byzantinischen Mönche im ganzen Land beliebte Heilige sind. Die durchgeführten Untersuchungen klären auch, ob die untersuchten Heiligen häufiger Kirchen in Städten oder auf dem Land geweiht sind. Der Artikel ist in zwei Teile gegliedert. Der erste Teil skizziert die Lebensläufe der beiden Heiligen. Der zweite Teil nennt die Kirchen, die den Heiligen Kyrill und Method geweiht sind und sich innerhalb der Grenzen unseres Landes befinden.

BIBLIOGRAFIA

- Budniak J., *Bracia Soluńscy Cyryl i Metody w liturgii i modlitwie*, w: *Intelektualne i duchowe dziedzictwo Cyryla i Metodego. Historia i aktualność tradycji cyrylo-metodiańskiej*, red. J. Budniak, A. Kasperek, Katowice 2014, s. 13–28.
- Dylałkowa H., *Dziedzictwo Europy Środkowo-Wschodniej*, „Pastores. Kościół i Europa” 18/1(2003), s. 40–46.
- Fros H., Sowa F., *Księga imion i świętych*, t. 1, Kraków 1997.
- Hoever H., *Żywoty Świętych Pańskich*, tłum. Z. Pniewski, Olsztyn 1999.
- Intelektualne i duchowe dziedzictwo Cyryla i Metodego. Historia i aktualność tradycji cyrylo-metodiańskiej*, red. J. Budniak, A. Kasperek, Katowice 2014.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Slavorum apostoli” (2.06.1985)*, w: tegoż, *Dziela zebrane*, t. I, Kraków 2012, s. 149–171.
- Jan Paweł II, *List apostolski motu proprio „Egregiae virtutis” ogłaszający świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy (31.12.1980)*, w: tegoż, *Dziela zebrane*, t. IV, Kraków 2007, s. 157–159.
- Karolewicz G., *Kult św. Marcina w Polsce do schyłku XVI w.*, „Studia Theologica Varsaviensia” 8/1(1970), s. 421–445.
- Kopec A., *Święci Cyryl i Metody jako patroni Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, „Teologia w Polsce” 17/1(2023), s. 47–61.
- Kuźmak K., Wegner H., *Cyryl i Metody*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979, k. 708–715.
- Labuda G., *Materiały źródłowe do historii Polski epoki feudalnej. Słowiańszczyzna pierwotna*, t. 1, Warszawa 1954.
- Lehr-Splawiński T., *Żywoty Konstancyjna i Metodego*, Poznań 1959.
- Leśniak Ł., *Święci Cyryl i Metody, patroni Europy*, w: *Niezbędnik katolika* [on-line], <https://niezbędnik.niezdziela.pl/artykul/692/Swieci-Cyryl-i-Metody-patroni-Europy> (dostęp: 15.03.2025).
- Leśniewski K., *Wiara, kult i kultura jako istotne elementy w misyjnej działalności świętych Cyryla i Metodego*, „Elpis” 15/27(2013), s. 33–40.
- Łach J., *Śladami patronów Europy*, „Wychowawca” 180/12(2007), s. 5–10.
- Mirewicz J., *Współtwórcy Europy*, Kraków 2003.
- Moszyński L., *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 2006.
- Ostrowski M., *Słowianie wcale nie byli łagodnymi rolnikami. Szli przez Europę z toporem w dłoni*, w: *Focus.pl* [on-line], <https://www.focus.pl/artykul/slowianie-chuligani-z-wasami> (dostęp: 12.05.2025).
- Parafia pw. Świętych Cyryla i Metodego. Sahryń*, w: *Diecezja Zamojsko-Lubaczowska* [on-line], <https://diecezja.zamojskolubaczowska.pl/parafie/parafia-swietych-cyryla-i-metodego-sahryn> (dostęp: 15.04.2025).
- Sowiński S., Zenderowski R., *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*, Wrocław 2003.
- Śliwa T., *Święci Cyryl i Metody. Wielcy misjonarze Słowiańszczyzny*, Przemyśl 1986.
- Św. Cyryl i Metody. *Życiorys*, w: *Życiorys.pl* [on-line], <https://zyciorys.pl/biografia/sw-cyryl-i-metody/> (dostęp: 11.04.2025).
- Świątynia, w: *Encyklopedia PWN* [on-line], https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/swiatynia;3984451.html#google_vignette (dostęp: 17.04.2025).

Święci Cyryl, mnich, i Metody, biskup; patroni Europy, w: *Internetowa Liturgia Godzin*. [on-line], <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/02-14a.php3> (dostęp: 11.02.2025).

Votruba M., *Holiday date. When are Cyril and Methodius celebrated?*, w: *Slovak Studies Program: Wayback Machine – Internet Archive* [on-line], <https://web.archive.org/web/20171122153528/http://www.pitt.edu/~votruba/qsonhist/cyrlmethodiusholidayhistory.html> (dostęp: 12.06.2023).

Wielka historia świata. Kształtowanie średniowiecza, t. 4, red. M. Salamon, Kraków 2005.